

De evaluatiepraktijk en het gebruik van evaluatiegegevens

G. VAN DEN BERG

W. Th. J. G. HOEBEN

Research Instituut voor het Onderwijs in het
Noorden, Haren

1 Inleiding

Bij onderzoekers en bij potentiële gebruikers van resultaten van onderzoek kunnen veel klachten worden beluisterd over het gebruik van onderzoeksresultaten. Onderzoekers klagen dat beleidsmakers en -uitvoerders te weinig gebruik maken van de resultaten van onderzoek; potentiële gebruikers klagen dat onderzoekers gegevens opleveren waarop zij geen beleid kunnen baseren. Bij sommigen bestaat de neiging om deze klachten als onterecht af te wijzen: het behoort nu eenmaal tot de risico's van onderzoek, dat resultaten worden opgeleverd die slecht passen binnen de uitgangspunten en de doelstellingen van potentiële gebruikers. Bij anderen bestaat de neiging om deze klachten te zien als logische gevolgen van een gebrek aan praktijkgerichtheid bij onderzoekers; pleidooien voor actieonderzoek of professioneel beleidsonderzoek komen hieruit voort.

De klachten over het geringe gebruik van onderzoeksresultaten worden gehoord, ongeacht het type onderzoek. Met name voor evaluatieonderzoek is dit verontrustend. Evaluatieonderzoek wordt immers alom gezien als een vorm van onderzoek dat is gericht op het nemen van beslissingen in de praktijk.

Vanuit uiteenlopende invalshoeken kunnen deze klachten worden teruggevonden bij auteurs die denken over verschillende soorten oplossingen (zie bv. Patton, 1978; Alkin, Dailak, en White, 1979; Creemers, 1979 en 1980; Holley, 1979; Scriven, 1979; De Groot, 1981; Scheerens, 1982 en 1983; Hofstee, 1982).

Met name het feit dat evaluatieonderzoek met betrekking tot de benutting van evaluatieresultaten zoveel discussie oproept, is, gegeven de doelstellingen van evaluatieonder-

zoek, zodanig verontrustend dat door het Research Instituut voor het Onderwijs in het Noorden (R.I.O.N.) een onderzoek naar deze problematiek is uitgevoerd, met subsidie van de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs (S.V.O.).

Het doel van het onderzoek is te komen tot zodanige gedragsregels voor de professionele praktijk van evaluatieonderzoekers, dat de klachten over het gebruik van evaluatieresultaten zullen verminderen. De probleemstelling van het onderzoek is dan ook uitdrukkelijk gericht op het vinden van een zodanige verklaring van het gebruik van evaluatieresultaten, dat zij kunnen worden vertaald in gedragsregels. De verklaring is gezocht in een drietal categorieën van variabelen, en betreffen de besluitvorming over het praktische probleem, de gehanteerde evaluatiebenadering en de communicatie tussen besluitvormers en evaluatieonderzoekers.

De probleemstelling kan worden toegespitst op de vraag welke benadering van evaluatieonderzoek, dan wel welke elementen van verschillende benaderingen het meeste bijdragen aan een daadwerkelijk gebruik van evaluatieresultaten, dan wel aan een verklaring van (de klachten over) het relatief geringe gebruik van evaluatieresultaten. Het antwoord op deze vraag kan dan worden vertaald in gedragsregels voor evaluatieonderzoekers (eventueel onder conditie van bepaalde vormen van besluitvorming).

Door het onderzoek te beperken tot problemen bij curriculumontwikkeling zijn al te grote contextuele verschillen tussen de verschillende projecten die in het onderzoek zijn betrokken, voorkomen.

2 Het theoretische model

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van een theoretische exploratie naar de invloed op het gebruik van evaluatieresultaten van verschillende variabelen binnen de categorieën evaluatieonderzoek, besluitvorming en de communicatie tussen besluitvormers en evalu-

atieonderzoekers. De curriculumontwikkelingscontext van de in het onderzoek betrokken projecten wordt beschreven in de volgende paragraaf.

Evaluatieonderzoek is bij uitstek gebruikersgericht. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de neutrale, niet-benaderingsspecifieke definitie van evaluatie, zoals geformuleerd door Stufflebeam, Gephart, Guba, Hammond, Marrison en Provus (1971, 40): 'Educational evaluation is the process of the delimiting, obtaining and providing useful information for judging decision alternatives'. Om die reden zijn kenmerken van de besluitvorming en kenmerken van de communicatie tussen evaluatoren en beslissers in het onderzoek opgenomen. De theoretische analyse waarin de invloeden van deze kenmerken op het gebruik van resultaten worden nagegaan aan de hand van literatuur, is hier niet opgenomen (zie Van den Berg, 1983). Hier wordt volstaan met het presenteren van de resultaten van deze analyse in de vorm van het theoretische model van de relaties tussen de voornaamste, in het onderzoek gebruikte begrippen en in de vorm van de centrale hypothesen.

In Figuur 1 hebben we de variabelen zodanig schematisch weergegeven, dat de relaties daartussen worden aangegeven. Het is dan ook te beschouwen als een betrekkelijk formeel schema met een voor ons onderzoek belangrijke heuristische waarde ten behoeve van het genereren van uitspraken over de aard van de relaties tussen de variabelen.

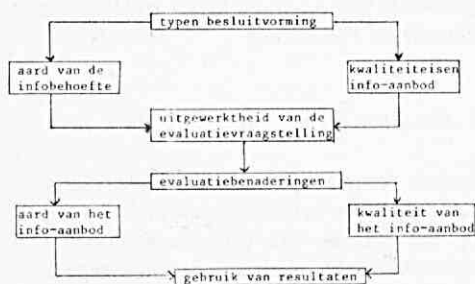
In de volgende paragrafen zullen we proberen de kernbegrippen uit het relatieschema kort toe te lichten. Dit betekent dat we ons in het kader van dit artikel zullen beperken tot typen besluitvorming, communicatie (over de aard van de informatiebehoefte, de soort kwa-

liteitseisen die aan de op te leveren informatie moeten worden gesteld en de uitwerking van de evaluatievraagstelling), evaluatiebenaderingen en gebruik.

2.1 Evaluatiebenaderingen

Binnen het onderzoek hebben we twee hoofdstromen van evaluatiebenaderingen onderscheiden. Bij onze poging deze onderscheiden evaluatiebenaderingen operationeel te onderscheiden zien we af van een abstracte wetenschapstheoretische discussie. In plaats daarvan zien we evaluatieonderzoek als een vorm van regelgeleid gedrag, dat wil zeggen gedrag dat niet alleen voldoet aan regels, maar ook het gevolg is van een (impliciete, dan wel expliciete) toepassing van regels. In regelgeleid gedrag komen de kernverschillen tussen de onderscheiden evaluatiebenaderingen op een concrete en operationele manier naar voren (zie over regelgeving ook: Duintjer, 1977; en Hoeben, 1981). We onderscheiden daartoe regelgeleid gedrag dat is gebaseerd op toepassing van technische regels en regelgeleid gedrag dat is gebaseerd op toepassing van conformatieve regels.

Technische regels zijn geformuleerd in concreet toepasbare aanwijzingen over hoe te handelen met welke effecten. Zij hebben als consequentie dat het niet toepassen, c.q. het overtreden van deze regels leidt tot achterwege blijven van de effecten waarvoor de regels instrumenteel worden geacht. Met betrekking tot evaluatieonderzoek vallen technische regels samen met de methoden en technieken van onderzoek in de ruimste zin, dat wil zeggen inclusief aanwijzingen voor een doelmatig gebruik. Conformatieve regels reguleren de communicatie tussen mensen; het zijn regels die als consequentie hebben dat de communicatie tussen mensen wordt verstoord indien ze worden overtreden. Op het simpelste niveau speelt dat als men aan woorden een andere betekenis hecht dan de gesprekspartner(s). Conformatieve regels eisen dat men tenminste weet heeft van elkaars 'betekenissen'. Voor onderzoek betekent dit, dat processen van betekenisverlening bij beslissers bekend moeten zijn om de onderzoeksresultaten voor de beslissers op een herkenbare manier te kunnen interpreteren. Op een ander niveau hebben conformatieve regels betrekking op het delen van waarden en normen tussen mensen. Het niet delen van een bepaalde waarde of het zich

Figuur 1 Relatieschema van de kernbegrippen

niet gedragen volgens een bepaalde norm heeft dan tot consequentie dat de communicatie met anderen wordt verstoord. Voor evaluatieonderzoek betekent dit dat de evaluator rekening moet houden met de waarden en normen van de besluitvormer op straffe van verstoring van de communicatie tussen beide.

De technische evaluatiebenadering komt in de praktijk overeen met de empirisch-analytische benadering. Deze benadering legt namelijk het accent het meest op de toepassing van een repertoire van methoden en technieken bij de opzet en uitvoering van evaluatieonderzoek. De voorkeur gaat uit naar het verzamelen van zo 'hard' mogelijke data en (daarmede samenhangend) het gebruik van statistische analyse-technieken. Evaluatieonderzoek wordt binnen deze benadering opgevat als een technisch probleem. Een goede communicatie is wel noodzakelijk, maar blijft beperkt tot het formuleren van de evaluatievraagstelling.

De conformatieve evaluatiebenadering omvat zowel naturalistisch als actieonderzoek.

De naturalistische evaluatiebenadering legt de nadruk het meest op conformatieve regels in ten behoeve van het proces van informatieverwerving. Zij sluit aan bij sociaal-wetenschappelijke theorieën die processen van betekenisverlening centraal stellen bij het beschrijven en verklaren van de waarneembare werkelijkheid (zie bv. Hoeben, 1976; en Guba, 1978). Naturalistisch onderzoek gaat dan ook van het standpunt uit dat informatie nooit louter feitelijk is, maar altijd (vanuit de unieke context en vanuit de positie en rol van de onderzochte personen binnen de unieke context) interpreterend. Het is de verantwoordelijkheid van de onderzoeker om zo goed mogelijk te interpreteren. Een succesvol verlopende communicatie, dat wil zeggen communicatie waarbij de onderzoeker erin slaagt zich te verplaatsen in de positie en de rol van de onderzochten, is voor deze onderzoeksbenadering een waarborg voor de adequaatheid van de beschrijving van de situatie. Het is een wezenlijk onderdeel van het conformatieve regelsysteem van naturalistisch onderzoek dat de resultaten op een zodanige manier worden gepresenteerd, dat de onderzochten zichzelf herkennen in het beschrevene en dat de beslissers het beschrevene betekenisvol kunnen interpreteren en daarop hun beslissingen kunnen baseren. Naturalistisch evaluatieonderzoek legt dan ook de klemtoon op informatie die kan worden inge-

voegd in het werkelijkheidsbeeld van de besluitvormers.

Evenals de naturalistische benadering legt de actieonderzoeksbenadering de nadruk op conformatieve regels. Zij kent aan de conformatieve regels echter een andere functie toe. Ten behoeve van continue bijsturing van zowel het besluitvormings- als het onderzoeksproces, is communicatie tussen besluitvormers en evaluatieonderzoekers van cruciaal belang gedurende het hele onderzoeksproces. Over alle beslissingen, die in de loop van het onderzoeksproces genomen dienen te worden, moet dan ook overeenstemming worden bereikt tussen besluitvormers en evaluatieonderzoekers. Hiervoor zijn conformatieve regels nodig. Alle betrokkenen kunnen terzake meepraten wanneer het gaat om onderzoeksbeslissingen. Dit impliceert dat er in het kader van evaluatieonderzoek alleen dan sprake zal zijn van toepassing van technische regels, als de onderzoekers erin slagen de zinvolheid van deze regels in de concrete context aan betrokkenen duidelijk te maken. Technische regels zijn daarmede echter ondergeschikt aan conformatieve regels. De feitelijke voorkeuren van alle betrokkenen enerzijds en de overtuigingskracht van de onderzoeker anderzijds zijn doorslaggevend voor de keuze van die methoden en technieken. Actiegericht evaluatieonderzoek streeft naar praktische intersubjectiviteit met betrekking tot de informatie, dat wil zeggen zij streeft naar de aanvaardbaarheid van de informatie als informatie via een open, macht vrije, discussie van alle belanghebbenden bij de evaluatie (zie bv. Moser, 1975).

Om vast te stellen of evaluatoren een technische, dan wel een conformatieve benadering hanteren, worden de volgende beslisregels gehanteerd:

1. Als blijkt dat de evaluator in zijn concrete onderzoeksgedrag meer belang hecht aan technische regels dan aan conformatieve regels, en als de evaluator de toepassing van deze regels blijkt te rekenen tot de eigen professionele verantwoordelijkheid, dan noemen we dit onderzoeksgedrag technisch.
2. Als blijkt dat de evaluator in zijn concrete onderzoeksgedrag minder belang hecht aan technische dan aan conformatieve regels van betekenisverlening of conformatieve regels aangaande het delen van waarden en

normen, dan noemen we dit onderzoeksge-
drag conformatief.

2.2 *Typen besluitvorming*

Aan elk evaluatieonderzoek ligt impliciet dan wel expliciet, een beslisprobleem ten grondslag. De mate waarin de beslisser erin slagen hun beslisprobleem concreet en helder te formuleren is cruciaal voor het beantwoorden van de vraag welke informatie nodig is voor de oplossing van het beslisprobleem en is voor een belangrijk deel afhankelijk van de manier waarop het besluitvormingsproces verloopt. In het kader van dit onderzoek worden twee typen besluitvormingsprocessen onderscheiden, namelijk het rationele en incrementele type. In een rationeel verlopend besluitvormingsproces wordt een beslisprobleem geanalyseerd en uiteengelegd in datgene wat men wenst te bereiken (de doelen), datgene waarin de feitelijke situatie tekort schiet met betrekking tot de doelen, datgene waarover men beschikt om het verschil tussen de feitelijke en de wenselijke situatie te overbruggen (middelen) en een beschrijving van de context waarin sommige middelen meer en andere middelen minder effectief zijn.

Rationele besluitvorming wordt gekenmerkt door het in beschouwing nemen van alle als relevant beschouwde feiten en argumenten; argumenten mogen daarbij niet strijdig zijn met geaccepteerde feiten; argumenten moeten daarom zo nodig worden aangepast als nieuwe feiten worden geconstateerd; wat relevante feiten en argumenten zijn wordt tenslotte vastgesteld in een open en zakelijke discussie.

In een incrementeel verlopend besluitvormingsproces analyseert men niet het gehele beslisprobleem. Veel feiten en argumenten die voor het totale probleem eventueel relevant zijn, worden niet in beschouwing genomen. Zij worden niet relevant geacht voor het ter oplossing gekozen deelprobleem. Men start met één van de ervaren problemen en probeert dit tot een oplossing te brengen. Na het probleem op een bevredigende manier te hebben opgelost, wordt een volgend probleem ter oplossing gekozen. In een dergelijk besluitvormingsproces wordt ervan uitgegaan dat een beslisprobleem mee ontwikkelt tijdens de oplossing van deelproblemen. Besluitvorming komt dan ook voor een deel tot stand op basis van een toevallige samenloop van omstandigheden, door vallen en opstaan, toevallige leerervaringen en prag-

matische noodoplossingen (zie ook Braybrooke en Lindblom, 1970). De hier omschreven besluitvormingsprocessen zijn ideaal-typisch. In werkelijke besluitvormingssituaties zal men niet vaak de beschreven besluitvormingsprocessen aantreffen. Wel zullen concrete besluitvormingsprocessen beschreven kunnen worden in termen van meer of minder rationeel, dan wel incrementeel.

Om vast te stellen of beslisser meer rationeel, dan wel meer incrementeel te werk gaan zijn drie indicatoren gehanteerd, te weten: de omvattendheid van de probleemdiagnose, de duidelijkheid van het beslisprobleem en de duidelijkheid van de informatiebehoefte.

2.3 *Communicatie*

Overleg tussen beslisser en evaluatoren over de vraag welke informatie nodig is voor de oplossing van het beslisprobleem start onmiddellijk na identificatie van het beslisprobleem én na vaststelling dat zonder bijkomende, evaluatieve informatie het probleem niet goed oplosbaar is. Een verantwoorde afweging van de te verzamelen informatie kan slechts plaatsvinden op grond van een helder en concreet geformuleerd beslisprobleem. In de praktijk echter worden evaluatieonderzoekers vaak geconfronteerd met globale, ruim of abstract geformuleerde beslisproblemen. Dit kan in de praktijk tot gevolg hebben dat de evaluatoren betrokken worden bij het verhelderen van het beslisprobleem, dan wel dat de evaluatoren ondanks de onduidelijke informatiebehoefte zelf beslissen welke informatie zij zullen gaan verzamelen.

Kenmerken van het communicatieproces als zodanig zijn niet in het onderzoek betrokken. Wel is aandacht besteed aan drie resultanten van dit proces, te weten: de aard van de informatiebehoefte, de eisen die moeten worden gesteld aan de op te leveren informatie en uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling. De inhoudelijke kant van de informatiebehoefte komt in de evaluatievraagstelling aan de orde.

De uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling wordt als volgt beoordeeld: Als de evaluatievraagstelling niet is geformuleerd, dan kan er ook geen sprake zijn van uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling. Als de evaluatievraagstelling wel is geformuleerd, dan is beoordeeld of de evaluatievraagstelling zodanig is geformuleerd dat daaruit direct afleidbaar is welke informatie verzameld moet worden.

De vraag naar de aard van de informatiebehoefte heeft betrekking op de vraag of bij beslissers de vraag of behoefte bestaat aan beschrijvende/beoordelende, dan wel verklarende/voorspellende informatie.

Omdat de kwaliteit van de aangeboden informatie door beslissers vaak als argument wordt gehanteerd voor het niet-gebruik van evaluatieve informatie is nagegaan of dit aspect onderwerp van overleg is geweest en welke kwaliteitseisen zijn gesteld. Als kwaliteitscriteria worden in het onderzoek gehanteerd: betrouwbaarheid, geldigheid, praktische intersubjectiviteit en herkenbaarheid.

2.4 *Het gebruik van evaluatieresultaten*

In de discussie over het vermeende geringe gebruik van evaluatieresultaten wijzen o.a. Patton (1978), Alkin e.a. (1979), Weiss (1979) en Leviton en Hughes (1981) op de conceptuele onduidelijkheid rondom het begrip gebruik. Ondanks de relevantie van deze discussie voor ons onderzoek willen we ons in dit artikel beperken tot een uiteenzetting van hoe wij het begrip gebruik hanteren. In eerste instantie hanteren we het begrip gebruik in de betekenis van direct en onmiddellijk gebruik. Er worden twee soorten van gebruik vastgesteld, namelijk een direct waarneembaar gebruik tot uitdrukking komend in een concreet genomen besluit en een direct waarneembaar gebruik bij de argumentatie in de besluitvorming zonder dat dit in een concreet besluit tot uitdrukking komt. Deze twee soorten van gebruik zijn in één index gecombineerd.

2.5 *Hypothesen*

Om een al te saai opsomming van hypothesen te vermijden, presenteren we hier alleen de hypothesen die vanuit de beschrijving van het theoretisch kader het meest centraal zijn gesteld in het onderzoek. Uit het relatieschema (Figuur 1) is af te leiden met betrekking tot welke verbanden hypothesen zijn geformuleerd.

De variabelen die in het theoretisch kader centraal staan zijn: 1. type besluitvorming; 2. evaluatiebenadering en 3. gebruik van evaluatieresultaten. De verwachte verbanden tussen deze variabelen zijn in de volgende drie hypothesen geformuleerd:

1. Als besluitvormingsprocessen meer van het rationele type zijn, dan zal vaker sprake zijn van een technische benadering in het evaluatieonderzoek;

als besluitvormingsprocessen meer van het incrementele type zijn, dan zal vaker sprake zijn van een conformatieve benadering in het evaluatieonderzoek.

2. Als besluitvormingsprocessen meer van het rationele type zijn, dan zullen resultaten van evaluatieonderzoek vaker worden gebruikt, dan als besluitvormingsprocessen meer van het incrementele type zijn.
3. Als evaluatieonderzoek wordt gekenmerkt door een technische aanpak, dan zullen resultaten van evaluatieonderzoek vaker worden gebruikt, dan als evaluatieonderzoek wordt gekenmerkt door een conformatieve aanpak.

De hypothesen zijn geformuleerd onder de assumptie van gelijkblijvende overige omstandigheden. Het zal duidelijk zijn dat een onderzoek in natuurlijke situaties dergelijke omstandigheden niet gelijk zijn en zullen de hypothesen moeten worden gespecificeerd. Om redenen van overzichtelijke presentatie is bij de formulering van de hypothesen uitgegaan van bovengenoemde assumptie.

3 *De curriculumontwikkelingscontext*

Om verschillen in context zo gering mogelijk te doen zijn, is het onderzoek beperkt tot curriculum-evaluatieprojecten, c.q.-ontwikkelingsprojecten, waarbinnen curriculumevaluatie een belangrijke component is. Tevens hebben we ons beperkt tot curriculumontwikkelaars als potentiële gebruikers van evaluatieresultaten.

Na inventarisatie van zo'n dertig potentieel geschikte projecten is op grond van een globale documentanalyse een eerste selectie gemaakt. (Zes projecten bleken niet geschikt). Uit de overgebleven vierentwintig projecten zijn zestien projecten geselecteerd, waarbij als selectie criterium heeft gegolden voldoende spreiding wat betreft de gehanteerde evaluatiebenadering. Tijdens het onderzoek zijn twee projecten afgefallen, waardoor uiteindelijk veertien projecten in het onderzoek zijn betrokken.

In het onderzoek zijn tenslotte nog twee contextvariabelen betrokken, die niet in het theoretisch model zijn opgenomen, te weten: de gehanteerde curriculumontwikkelingsstrategie en de mate van openheid/geslotenheid

van het ontwikkelde curriculum. Met betrekking tot de gehanteerde ontwikkelingsstrategie onderscheiden we, conform het onderscheid in technische en conformatieve regels bij evaluatiebenadering, een meer technologische en een meer pragmatische strategie (zie Nijhof, 1977).

Een curriculum definiëren we als gesloten als het handelen van de leerkracht en/of de leerlingen binnen de onderwijsleersituatie (Franssen, 1978). Meer specifiek geformuleerd betekent dit dat we een curriculum als gesloten definiëren als: de leerdoelen en de leeractiviteiten nauwkeurig zijn vastgelegd en de leereffecten zijn geformuleerd in termen van waarneembaar gedrag. We definiëren, daarentegen, een curriculum als zijnde open als de leerdoelen en de leeractiviteiten meerduidelijk interpreteerbaar zijn en de leereffecten niet zijn geformuleerd in termen van waarneembaar gedrag.

Uit analyse bleek dat slechts drie projecten curricula hebben ontwikkeld die als relatief gesloten getypeerd kunnen worden. Deze drie projecten kenmerken zich door een relatief grote mate van rationaliteit in de besluitvorming, een voorkeur voor een technische evaluatieaanpak en een voorkeur voor verklarende/voorspellende informatie. Twee van deze projecten hebben een technologische ontwikkelingsstrategie gehanteerd.

Elf projecten hebben curricula ontwikkeld die als relatief open getypeerd kunnen worden. Slechts drie van deze projecten kenmerken zich door een relatief grote mate van rationaliteit in de besluitvorming en een voorkeur voor een technische evaluatieaanpak. Alle elf projecten hebben een pragmatische ontwikkelingsstrategie gehanteerd. Binnen tien (van deze elf) projecten beperkt de informatiebehoefte zich tot informatie van beschrijvende/beoordelende aard.

4 Resultaten

De verwachtingen die in de drie kernhypothesen zijn geformuleerd, worden bevestigd door de onderzoeksresultaten (zie Tabellen 1, 2 en 3). Deze verbanden zullen achtereenvolgens worden bekeken met constant houden van andere variabelen.

Tabel 1 *De samenhang tussen type besluitvorming en evaluatiebenadering*

besluitvorming:	evaluatiebenadering		
	techn.	conform.	
rationeel	5	1	6
incrementeel	1	7	8
	6	8	14

Tabel 2 *De samenhang tussen besluitvorming en gebruik*

besluitvorming:	gebruik		
	+	-	
rationeel	4	2	6
incrementeel	2	6	8
	6	8	14

Tabel 3 *De samenhang tussen evaluatiebenadering en gebruik*

evaluatiebenadering:	gebruik		
	+	-	
technisch	4	2	6
conformatief	2	6	8
	6	8	14

Als de samenhang tussen typen van besluitvorming en evaluatiebenadering (Tabel 1) wordt gecontroleerd voor de aard van de informatiebehoefte, dan treedt er een duidelijke specificatie op (zie Tabel 4). Vergeleken met incrementele besluitvorming is bij rationele besluitvorming naar verhouding vaker sprake van een behoefte aan verklarende, c.q. voorspellende informatie. Het is precies deze behoefte (die binnen ons onderzoek) telkens wordt vertaald in een keuze voor de meer technische, empirisch-analytische evaluatiebenadering.

Vergeleken met rationele besluitvorming is bij incrementele besluitvorming slechts behoefte aan beschrijvende, c.q. beoordelende informatie. Deze behoefte wordt meestal vertaald in een keuze voor de meer conformatieve evaluatiebenaderingen.

Als we de samenhang tussen typen van besluitvorming en evaluatiebenadering (Tabel 1) controleren voor de uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling, dan treedt eveneens een duidelijke specificatie op van het oorspronkelijke verband (zie Tabel 5). Bij incrementele besluitvorming is naar verhouding zeer vaak sprake van niet of vaag uitgewerkte evaluatievraagstellingen, die op hun beurt meestal aanleiding geven tot een keuze voor conformatieve

Tabel 4 De samenhang tussen evaluatiebenadering en type besluitvorming, gespecificeerd naar de aard van de informatiebehoefte

Type besluitvorming:	aard van de informatiebehoefte slechts beschrijvend, c.q. beoordelend			ook verklarend c.q. voorspellend		
	evaluatieben.			evaluatieben.		
	techn.	conform.		techn.	conform.	
rationeel	1	1	2	4	—	4
incrementeel	1	7	8	—	—	
	2	8	10	4	—	4

evaluatiebenadering. Bij rationele besluitvorming is daarentegen even vaak sprake van concreet uitgewerkte als van niet of vaag uitgewerkte evaluatievraagstellingen; nauwelijks beïnvloed door de mate van uitwerking van de vraagstelling leidt rationele besluitvorming meestal tot een keuze voor een technische evaluatiebenadering.

Als de samenhang tussen typen van besluitvorming en evaluatiebenadering wordt gecontroleerd voor de wenselijk geachte kwaliteit van de informatie komen we in problemen. Van de veertien in het onderzoek betrokken projecten bleek in vijf gevallen geen enkele kwaliteitseis te zijn gesteld; eveneens in vijf gevallen werden geldigheid en betrouwbaarheid als eisen geformuleerd; in twee gevallen werd herkenbaarheid als eis geformuleerd naast geldigheid en betrouwbaarheid; in een geval werd herkenbaarheid en in een ander geval praktische intersubjectiviteit als enige kwaliteitseis gesteld. Een zinvolle tweedeling lijkt het stellen van geen of slechts één kwaliteitseis tegenover twee of meer kwaliteitseisen.

Er blijkt een interactie-effect op te treden tussen typen besluitvorming en de gestelde kwaliteitseisen (zie Tabel 6). Als het besluitvormingsproces incrementeel van aard is, blijkt de kans het grootst dat er niet of nauwelijks

kwaliteitseisen worden gesteld en dit wordt vertaald in een keuze voor een conformatieve evaluatiebenadering; als het besluitvormingsproces rationeel van aard is, blijkt de kans het grootst dat er wel kwaliteitseisen worden gesteld (in ieder geval geldigheid en betrouwbaarheid) en dit wordt vertaald in een keuze voor een technische evaluatiebenadering.

We zullen nu de oorspronkelijke samenhang tussen evaluatiebenaderingen en gebruik van evaluatieresultaten (Tabel 3) nader exploreren onder constant houden van de uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling (Tabel 7), het type van de gerapporteerde informatie (Tabel 8) en de kwaliteit van de gerapporteerde informatie (Tabel 9).

Onder constant houden van de mate van uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling wordt de oorspronkelijke samenhang tussen evaluatiebenadering en gebruik gespecificeerd. Onder conditie van een concreet uitgewerkte vraagstelling geeft een technische evaluatiebenadering telkens en een conformatieve benadering geen enkele keer aanleiding tot gebruik van resultaten; onder conditie van niet of nauwelijks uitgewerkte vraagstelling geeft een conformatieve evaluatiebenadering meestal niet en een technische benadering in de helft

Tabel 5 De samenhang tussen evaluatiebenadering en type besluitvorming, gespecificeerd naar de mate van uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling

type besluitvorming:	uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling concreet uitgewerkt			niet of vaag uitgewerkt		
	evaluatieben.			evaluatieben.		
	techn.	conform.		techn.	conform.	
rationeel	2	1	3	3	—	3
incrementeel	—	1	1	1	6	7
	2	2	4	4	6	10

Tabel 6 *De samenhang tussen evaluatiebenadering en type besluitvorming, gespecificeerd naar de eisen die zijn gesteld aan de kwaliteit van de informatie*

	gestelde eisen aan de kwaliteit van de informatie geen of een			twee of meer		
	techn.	conform.		techn.	conform.	
vorming:						
rationeel	–	1	1	5	–	5
incrementeel	–	6	6	1	1	2
	–	7	7	6	1	7

Tabel 7 *De samenhang tussen gebruik en evaluatiebenadering, gespecificeerd naar de mate van uitgewerktheid van de evaluatievraagstelling*

	uitgewerktheid van de vraagstelling concreet			niet/vaag		
	gebruik			gebruik		
evaluatie- benadering:	+	–		+	–	
technisch	2	–	2	2	2	4
conformatief	–	2	2	2	4	6
	2	2	4	4	6	10

Tabel 8 *De samenhang tussen gebruik en evaluatiebenadering, gespecificeerd naar de aard van het informatieaanbod*

	aard van het informatieaanbod slechts beschrijvend, c.q. beoordelend			ook verklarend c.q. voorspellend		
	gebruik			gebruik		
evaluatie- benadering:	+	–		+	–	
technisch	1	1	2	3	1	4
conformatief	2	5	7	–	1	1
	3	6	9	3	2	5

Tabel 9 *De samenhang tussen gebruik en evaluatiebenadering gespecificeerd naar de kwaliteit van het informatieaanbod*

	kwaliteit van het informatieaanbod geen eisen			wel eisen		
	gebruik			gebruik		
evaluatie- benadering	+	–		+	–	
technisch	1	2	3	3	–	3
conformatief	2	4	6	–	2	2
	3	6	9	3	2	5

van de gevallen aanleiding tot gebruik van resultaten (zie Tabel 7).

Als we vervolgens controleren voor de aard van het informatieaanbod blijkt eveneens een specificatie van het oorspronkelijk verband op te treden. Onder conditie van een technische (empirisch-analytische) evaluatiebenadering blijkt de kans het grootst te zijn dat niet alleen beschrijvende, c.q. beoordelende informatie, maar ook verklarende en/of voorspellende informatie wordt gerapporteerd; deze informatie wordt meestal gebruikt. Onder conditie van een conformatieve benadering (naturalistisch of actieonderzoek) is de kans het grootst dat slechts informatie van beschrijvende of beoordelende aard wordt gerapporteerd en deze informatie wordt meestal niet gebruikt (zie Tabel 8).

Als wordt gecontroleerd voor de kwaliteit van het informatieaanbod blijkt het oorspronkelijk verband eveneens te worden gespecificeerd. Een technische evaluatiebenadering leidt in de onderzochte gevallen telkens tot gebruik van resultaten onder de conditie dat aandacht geschonken is aan de kwaliteit van het informatieaanbod (in feite telkens de eisen van betrouwbaarheid en geldigheid); indien daaraan geen aandacht wordt geschonken leidt een technische benadering vaker tot het niet of nauwelijks gebruiken van resultaten. Een conformatieve benadering leidt in de onder-

zochte gevallen meestal tot het niet of nauwelijks gebruiken van resultaten, ook in de twee gevallen dat aandacht werd geschonken aan kwaliteitseisen (in feite telkens slechts de eis van intersubjectiviteit) (zie Tabel 9).

De in de voorgaande beschreven verbanden met gebruik van resultaten kunnen vervolgens worden gecontroleerd voor de typen van besluitvorming. In alle gevallen blijkt specificatie van de verbanden op te treden. Indien er sprake is van rationele besluitvorming, blijkt de voorspelbaarheid van gebruik toe te nemen onder de conditie van een technische evaluatiebenadering, onder de conditie dat in de gerapporteerde informatie aandacht wordt besteed aan een of meer kwaliteitseisen (met name als aandacht wordt besteed aan de eisen van geldigheid en betrouwbaarheid) en onder de conditie dat naast beschrijvende ook verklarende en/of voorspellende informatie wordt gerapporteerd. Indien er daarentegen sprake is van incrementele besluitvorming, neemt de voorspelbaarheid van het niet gebruiken van resultaten toe onder de volgende condities: als de vraagstelling niet concreet is uitgewerkt, als de evaluatiebenadering conformatief van aard is, als slechts beschrijvende en/of beoordelende informatie wordt gerapporteerd en als geen aandacht wordt besteed aan de kwaliteit van het informatieaanbod (zie Tabel 10).

Een van de variabelen die aanvankelijk op

Tabel 10 Gebruik van evaluatieresultaten gecontroleerd voor typen besluitvorming

uitwerking vraagstelling	typen van besluitvorming					
	rationeel			incrementeel		
	gebruik			gebruik		
	+	-		+	-	
concreet	2	1	3	-	1	1
niet/vaag	2	1	3	2	5	7
	4	2	6	2	6	8
evaluatiebenadering						
technisch	4	1	5	-	1	1
conformatief	-	1	1	2	5	7
	4	2	6	2	6	8
aard van informatieaanbod						
slechtsbeschrijvend c.q. beoordelend	1	-	1	2	6	8
ook verklarend c.q. voorspellend	3	2	5	-	-	-
	4	2	6	2	6	8
kwaliteit van informatieaanbod						
geen eisen	1	1	2	2	5	7
een of meer eisen	3	1	4	-	1	1
	4	2	6	2	6	8

logische gronden belangrijk werd gevonden, namelijk de mate van consistentie tussen informatiebehoefte en evaluatievraagstelling(en), is later uit het theoretische model verwijderd. Bij analyse bleek echter dat in meer dan de helft van de onderzochte projecten inconsistenties naar voren kwamen bij de transformatie van informatiebehoefte naar evaluatievraagstelling(en). Deze variabele blijkt in de onderzochte gevallen volledig samen te hangen met de typen van besluitvorming. Bij de interpretatie van de gegevens in Tabel 10 dient met dit gegeven rekening te worden gehouden.

5 Discussie

Concluderend mag worden gesteld dat tenminste een redelijke mate van gebruik van evaluatieresultaten kan worden voorspeld met een hoge mate van waarschijnlijkheid indien een technische, dat wil zeggen een empirisch-analytische evaluatiebenadering wordt gehanteerd, waarbij uitgegaan wordt van een concreet uitgewerkte evaluatievraagstelling, waarbij criteria van geldigheid en betrouwbaarheid worden gesteld aan de kwaliteit van de informatie en waarbij bovendien de opgeleverde informatie ook van verklarende en/of van voorspellende aard is.

Indien aan één van de bijkomende voorwaarden niet wordt voldaan, dan wordt het minder waarschijnlijk dat empirisch-analytisch evaluatieonderzoek aanleiding geeft tot gebruik van resultaten.

Indien een conformatieve evaluatiebenadering wordt gehanteerd, dan geeft dat onder alle onderzochte omstandigheden aanleiding tot nauwelijks of geen gebruik van resultaten. Ondanks hun pretenties lijken alternatieve methodologieën het gebruik van onderzoeksresultaten eerder te ontmoedigen dan te stimuleren. Evaluatieonderzoekers lijken zich het beste te kunnen houden aan de voorschriften die in de traditionele methodologiehandboeken worden gegeven. Deze conclusie gaat ook op als de besluitvormingscontext en de communicatie tussen besluitvormers en evaluatoren erbij worden betrokken. Onder condities van rationale besluitvorming neemt de voorspelbaarheid van gebruik c.q. van niet-gebruik onder invloed van bovengenoemde factoren zelfs toe.

Deze conclusie kan van enkele kanttekeningen worden voorzien. Op de eerste plaats heeft het onderzoek zijn methodologische beperkingen. Omdat nauwelijks kon worden aangesloten bij voorgaande empirische onderzoekingen of bij een uitgekristalliseerde theorieontwikkeling (zodat we onze aandacht hadden kunnen richten op een zeer beperkt aantal, cruciale meningsverschillen), was het niet mogelijk een toetsende onderzoeksopzet te ontwerpen, waarbij cruciale variabelen hadden kunnen worden gemanipuleerd (althans ex post facto bij de selectie van onderzoekseenheden). Het onderzoeksdesign was afhankelijk van niet te voorziene natuurlijke variaties. Wel is geprobeerd een zo kritisch mogelijk onderzoek uit te voeren door zo zorgvuldig mogelijk de in de discussie over het gebruik van onderzoeksresultaten genoemde factoren theoretisch te analyseren en in de vorm van hypothesen te formuleren.

Op de tweede plaats heeft het onderzoek contextuele beperkingen gekend. Slechts curriculumevaluatieprojecten die tussen 1978 en 1982 zijn afgesloten zijn geselecteerd. Dit is een beperking van tijd en een beperking van inhoud. Het is nauwelijks plausibel te beargmenteren dat een uitbreiding van het onderzoek met projecten die voor 1978 zijn afgesloten, bovenstaande conclusie beïnvloed zou hebben (tenzij de kwaliteit van naturalistische en actieonderzoekers sindsdien achteruit zou zijn gegaan!). Anders ligt dit als het zou gaan om een veronderstelde uitbreiding van het onderzoek met projecten uit andere dan curriculumontwikkelingscontexten. Als de beslisproblemen niet te maken hebben met curriculumontwikkeling, maar met curriculumverspreiding, dan lijkt de besluitvormingscontext eenvoudiger, dan zullen beslisproblemen, informatiebehoeften en bijbehorende evaluatievraagstellingen eenduidiger kunnen worden geformuleerd en dan zullen evaluatieonderzoek en gerapporteerde informatie meer de hierboven genoemde gebruiksbevorderende kenmerken hebben.

Als beslisproblemen betrekking hebben op grootschalige onderwijsinnovaties, dan is de besluitvormingscontext aanzienlijk ingewikkelder (zie Karstanje in dit nummer). In termen van het door ons gehanteerde theoretische model zal bij meer grootschalige onderwijsinnovaties de besluitvorming aanzienlijk vaker incrementeel van aard zijn en zal de informa-

tebehoefte meestal slechts in vage en globale termen worden aangegeven; de informatiebehoefte zal dan waarschijnlijk ook aanzienlijk vaker beperkt blijven tot beschrijvende, c.q. beoordelende informatie, waarbij onduidelijk blijft aan welke kwaliteitseisen deze moet voldoen. Dit zal waarschijnlijk resulteren in evaluatievraagstellingen die ofwel nauwelijks concreet zijn uitgewerkt, ofwel door een of meer participantengroepen als in strijd met hun informatiebehoefte wordt gezien. Evaluatieonderzoekers zullen in een dergelijke context uiteraard pogingen (moeten) doen om de beslissproblemen, de informatiebehoefte en de evaluatievraagstellingen scherper geformuleerd te krijgen, ongeacht binnen welke evaluatiebenadering zij willen werken. De ervaring leert dat dergelijke pogingen wel geschikt zijn om conflicten tussen betrokkenen boven tafel te krijgen, maar nauwelijks om tot een heldere vraagstelling te komen. In een dergelijke context kan terecht 'besluitvorming op basis van evaluatieonderzoek als onrealistisch worden gekarakteriseerd' (Karstanje in dit nummer). Dat is consistent met de in paragraaf 5 gerapporteerde bevindingen. Karstanje pleit vervolgens echter een bredere scope voor het onderzoek, uitgaande van verschillende visies op innovatie en evaluatie. In onze termen betekent dit een uitbreiding van de informatiebehoefte en van de evaluatievraagstelling. Als complicerende factor komt daarbij dat deze uitbreiding mede ook betrekking heeft op opzet en functie van de evaluatie zelf. Het is onwaarschijnlijk dat de informatiebehoefte daarmee duidelijker wordt in termen van aard en kwaliteit; het is eveneens onwaarschijnlijk dat de evaluatievraagstelling hierdoor concreter zal worden. Voor een beter gebruik van onderzoeksresultaten door beleid zullen deze voorstellen dus geen oplossing bieden. Integendeel, indien niet ook andere elementen in de context veranderen, zullen de door Scheerens (in dit nummer) gesignaleerde risico's van immunisering en van aangepast onderzoek toenemen. De resultaten zullen het vriendelijkste zijn voor die betrokkenen die de sterkste machtspositie hebben tegenover de (evaluatie-) onderzoekers.

Bij een verandering van andere elementen in de context denken we niet op de eerste plaats aan het evaluatieonderzoek als zodanig, hoewel we de indruk hebben dat onderzoek binnen de conformatieve benaderingen aanzienlijk

beter zal worden als meer aandacht zou worden besteed aan de kwaliteit van de informatie (de suggestie van triangulatie lijkt geschikt om zowel de herkenbaarheid en de praktische intersubjectiviteit alsook de geldigheid en betrouwbaarheid te verhogen). Op de eerste plaats denken we aan veranderingen in de besluitvormingscontext die kunnen resulteren in een verduidelijking van informatiebehoefte en van evaluatievraagstelling. 'Anti-immuniserende reconstructies' van te evalueren programma's zouden een goed middel kunnen zijn, niet alleen om te voorkomen dat 'wezenlijke aspecten' buiten het evaluatieonderzoek gehouden worden (Scheerens in dit nummer), maar ook om te bevorderen dat informatiebehoefte en evaluatievraagstelling duidelijker worden. Duidelijk moet zijn voor welke onderdelen van de besluitvorming welke soort informatie nodig is en welke bijdrage in dit geheel wordt verwacht van de evaluatieonderzoeker. Dit vraagt in de context van beleidsgericht evaluatieonderzoek en met name in de context van grootschalige onderwijsinnovaties een heroriëntatie van de in het beleid betrokken groeperingen. Tegenstellingen verdoezelen, door vage en meerduidige compromissen te sluiten over informatiebehoefte en vraagstelling, werkt averechts op het gebruik van onderzoeksresultaten. Indien betrokkenen het niet eens kunnen worden, zouden ze hun meningsverschil althans zo kunnen preciseren dat tegengestelde verwachtingen worden geformuleerd. Een zo geprecieerde informatiebehoefte geeft aanleiding tot een vraagstelling die beantwoord kan worden met behulp van het door Hofstee (1980, 1982) ontwikkelde weddenschapmodel.

Het door Karstanje gesignaleerde probleem van 'waarden-omkering' door een bevooroordeelde evaluatie wordt voorkomen door een preciese formulering van informatiebehoefte en van evaluatievraagstelling. Het probleem van bevooroordeeld evaluatieonderzoek is trouwens niet zozeer een probleem van de relatie tussen onderzoek en beleid, maar veeleer een probleem van de (machts-)verhouding tussen diverse groeperingen van betrokkenen die samen het beleid bepalen.

Pleidooien voor andere evaluatiebenaderingen lossen dit machtsprobleem niet op. Integendeel het opent de mogelijkheid voor degenen die het machts spel verloren hebben, om (ten onrechte) hun gram te halen bij de uitvoerders van het evaluatieonderzoek.

De hierboven bepleite heroriëntatie van de in de besluitvorming betrokkenen legt de verantwoordelijkheid voor de oplossing van het probleem van gebruik van onbevooroordeelde evaluatieresultaten daar waar deze in eerste instantie thuis hoort, nl. in de context van de besluitvorming. Het zal duidelijk zijn dat deze besluitvormingscontext tengevolge van een dergelijke heroriëntering op zal schuiven van een meer incrementele in de richting van een meer rationele besluitvorming.

Literatuur

- Alkin, M. C., R. Daillak en P. White, *Using evaluations; does evaluation make a difference?* Beverly Hills/London: 1979.
- Berg, G. van den, P. Edelenbos en J. Wassenaar, Het gebruik van evaluatiegegevens in de besluitvorming met betrekking tot curricula. In: R. Halkes en W. Nijhof, *Planning van Onderwijs*. Lisse: 1982. 1982.
- Berg, G. van den, *Curriculum-Evaluatie en Beslissen: Een empirische studie naar de praktijk van curriculumevaluatie en benutting*. Eindrapport (S.V.O.-project 0532). Haren: RION, 1983.
- Braybrooke, B. en C. E. Lindblom, *A strategy of decision: Policy evaluation as a social process*. London: 1970.
- Clifford, G. J., A history of the impact of research on teaching. In: R. M. W. Travers (ed.), *Second Handbook on research of teaching*. Chicago: 1973, p. 1-46.
- Creemers, B. P. M., *Curriculumevaluatie: betere theorie, betere praktijk*; paper gepresenteerd op de CITO-conferentie over leerplanevaluatie. Veldhoven, 4 oktober 1978; RION-bulletin no. 1. Haren: RION, 1979.
- Duintjer, O. D., *Rondom regels; wijsgerige gedachten omtrent regelgeleid gedrag*. Meppel/Amsterdam: 1977.
- Franssen, M., *Gesloten versus open curriculum*. In: Losbladig Onderwijskundig Lexicon (C03100), 1978.
- Groot, A. D. de, *Probleemgericht denken over onderwijsevaluatie*. In: P. Weeda (red.), *Aspecten van leerplanevaluatie*. Den Bosch: 1981, p. 7-40.
- Guba, E. G., *Towards a Methodology of naturalistic inquiry in educational evaluation*. Los Angeles: 1978.
- Hoeben, W., *Zur Integration von kritisch-rationalistischer Methodologie und interpretativen Theorien in der Soziologie*. *Zeitschrift für Soziologie*, 1976, 3, p. 118-131.
- Hoeben, W., *Praktijkgericht onderzoek en de groei van kennis: Een studie naar het kritisch vermogen van praktijkgericht onderzoek aan de hand van de analyse van een curriculumonderzoek*. 's-Gravenhage: 1981 (SVO-reeks 46).
- Hofstee, W. K. B., *Evaluatie: Een methodologische analyse*. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 1982, 7, nr. 5, p. 193-202.
- Hofstee, W. K. B., *De empirische discussie*. Theorie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Meppel: 1980.
- Holley, F. M., *Catch a falling star: promoting the utilization of research and evaluation findings*; AERA-papier. San Francisco: 1979 (AE-79-118).
- Leviton, L. C. en E. F. K. Hughes, *Research on the utilization of evaluation*. *Educational Review*, 1981, no. 5, p. 525-548.
- Moser, H., *Aktionsforschung als kritische Theorie der Sozialwissenschaften*. München: 1975.
- Nijhof, W. J., *Interne differentiatie als een innovatie*. Den Haag: (SVO-reeks 9), 1978.
- Patton, M.Q., *Utilization-focused evaluation*. Beverly Hills/London: (Sage Publ.) 1978.
- Scheerens, J., *Evaluation Research: Political and organizational Constraints*. In: D. B. P. Kallen, e.a. (eds), *Social Science Research and Public Policy-Making: A reappraisal*. Windsor: U.K., 1982.
- Scheerens, J., *Evaluatie-onderzoek en beleid: Methodologische en organisatorische aspecten*. Den Haag: (SVO-reeks 68) 1983.
- Scriven, M., *Viewpoints on education evaluation; interview met M. Scriven*. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 1979, 1, 2, p. 66-72.
- Stufflebeam, D. L., W. J. Gephart, E. G. Guba, R. L. Hammond, H. O. Marrison & M. M. Provus, *Educational evaluation and decisionmaking*. Itasca: Illinois, 1971.
- Weiss, C. H. *The many meanings of research utilization*. *Public Administration Review*, 1979, no 5, p. 426-431.

Curricula vitae

G. van den Berg studeerde sociologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, met als specialisatie methoden en technieken van sociaal onderzoek. Is als onderwijsonderzoeker werkzaam geweest bij de Vakgroep Onderwijskunde Utrecht. Thans is hij werkzaam bij het Research Instituut voor het Onderwijs in het Noorden (R.I.O.N.).

Adres: Fongersplaats 6, 9725 LA Groningen.

W. Th. J. G. Hoeben studeerde sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Is als onderzoeker werkzaam geweest bij de vakgroep Onderwijskunde te Utrecht. Thans is hij werkzaam bij het Research Instituut voor het Onderwijs in het Noorden (R.I.O.N.). Hij is gepromoveerd op het onderwerp: Praktijkgericht onderzoek en de groei van kennis.

Adres: Kajuit 149, 9733 CJ Groningen.

Manuscript aanvaard 5-10-'83

Mededelingen

Onderwijsresearchdagen 1984
21 en 22 mei 1984, Katholieke Hogeschool
Tilburg

Evenals in 1982 zullen ook in 1984 de OnderwijsResearchDagen plaats vinden aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg. De ORD'84 zullen een aantal nieuwe elementen bevatten: Rond een aantal min of meer nauw omschreven onderwerpen zullen symposia worden georganiseerd, waaraan door een beperkt aantal personen kan worden deelgenomen. Verder zijn groepen onderzoekers aangezocht om over het onderzoeksterrein waarop zij zich bewegen 'stand van zaken'-voordrachten voor te bereiden. De deelnemers aan de ORD zal het interesseren dat zij in aanmerking komen voor een gratis congresbundel naar keuze. Tot slot heeft de Vereniging voor OnderwijsResearch een aanmoedigingsprijs ingesteld voor jonge onderzoekers die nog zonder vaste werkkring zijn. De uitreiking hiervan zal tijdens de ORD plaats hebben. De prijs omvat ondermeer een geldbedrag van f 1000,- die door de onderzoeker kan worden aangewend voor de eigen professionalisering.

De thema's van de ORD'84 zijn:

1. Onderwijs en informatietechnologie,
2. Historisch-sociologisch onderzoek van Onderwijsvernieuwing,
3. Kenmerken van studierichtingen in het hoger onderwijs,
4. Begeleiding en Onderzoek,
5. Zelfstandig leren,
6. Samenwerking en fusies van schoolorganisaties,
7. Curriculum: ontwerp en interpretatie,
8. Praktische vaardigheden in het beroeps-onderwijs,
9. Leerproblemen en schooluitval,
10. Media en onderwijsinnovatie.

Mocht u naar aanleiding van de inmiddels verschenen ORD'84 brochure nog nadere informatie wensen dan kunt u zich telefonisch in verbinding stellen met het ORD'84-secretariaat: 013-66 22 62 (alleen 's ochtends van 9.00-12.30 uur).

Zesde Onderwijs sociologische Conferentie

Op initiatief van de Stuurgroep Onderwijs sociologie, het interuniversitair samenwerkingsverband van onderwijs sociologen, zal op 15 en 16 november 1984 in het conferentie-oord De Blijde Werelt te Lunteren de zesde onderwijs sociologische conferentie worden gehouden.

Het thema van deze conferentie is: Welke taken heeft de school. Centrale invalshoek is hierbij de verbreding c.q. versmalling van onderwijsdoelen en onderwijsaanbod. Een door de Stuurgroep ingestelde voorbereidingscommissie heeft een introductie gemaakt op het thema. Deze introductie en nadere inlichtingen kunnen worden aangevraagd bij: Drs. H. Kleijer, SISWO, O.Z. Achterburgwal 128, 1012 DT Amsterdam, tel.: 020-24 00 75.

Postacademisch Onderwijs Sociale Wetenschappen (PAOS)

Het programma 1984 van het postacademisch onderwijs sociale wetenschappen is onlangs verschenen. Het bevat korte aankondigingen van enkele tientallen cursusactiviteiten, en is verkrijgbaar bij het Centraal Bureau PAOS, Stationsweg 46, 2312 AV Leiden. Tel.: 071-14 83 33, tst. 2442.

Oproep Prof. Dr. H. C. J. Duijkerfonds

Het Prof. Duijkerfonds is door de Universiteit van Amsterdam ingesteld om door het doen van uitkeringen de beoefening van de toegepaste psychologie te bevorderen.

Voor het jaar 1985 is een bedrag in de orde van f 25.000,- beschikbaar ten behoeve van een of meer onderzoekprojecten. De bedoeling is kwalitatief goed onderzoek mogelijk te maken, dat anders niet gerealiseerd zou worden omdat de middelen ontbreken. Te denken valt bijvoorbeeld aan financiële steun voor:

- de kosten van een niet omvangrijk onderzoekproject of deelproject;
- de kosten van een voorstudie of vooronder-

- zoek, eventueel ook van de uitwerking van een onderzoekopzet;
- de aanschafkosten van onmisbare apparatuur, literatuur enz.;
  - de kosten van inschakeling van tijdelijke hulpkrachten.

Voorwaarden

1. Het onderzoek moet liggen op het terrein van de toegepaste psychologie.
2. Aanvragen moeten gemotiveerd worden. Vermeld dient te worden wat de doelstelling van het project is, de opzet en de wijze van uitvoering, de duur, de wijze van verslaglegging, de medewerkers en degene die verantwoordelijk is voor de uitvoering, en voorts een nauwkeurige begroting van de kosten. Tevens dient vermeld te worden waarom het project niet uit andere bron gefinancierd kan worden.
3. Aanvragen zullen door de Adviescommissie van het Prof. Duijkerfonds beoordeeld worden op:
  - kwaliteit van de opzet
  - relevantie van het project
  - realiseerbaarheid van het project
  - het aangevraagde bedrag (eventueel in het verband van de totale projectbegroting).
 De Adviescommissie wordt gevormd door de leden van het bestuur van de Stichting Instituut voor Sociale en Bedrijfspsychologie aan de Universiteit van Amsterdam (ISBP), aangevuld met een lid van de Wetenschapscommissie van de Subfaculteit Psychologie.
4. Subsidie-aanvragen moeten worden ingediend op een aanvraagformulier, dat door het secretariaat op verzoek wordt toegestuurd. Aanvragen moeten vóór 1 oktober 1984 in 10-voud worden gericht aan: De Adviescommissie van het Prof. Duijkerfonds t.a.v. Dr. A. Jansen, p/a Stichting ISBP, Handboogstraat 2, 1012 XM Amsterdam (tel.: 020-5 25 35 28).

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch Tijdschrift
9e jaargang, nr. 1, 1984

Ontsnappingsverschijnselen bij oudere leerlingen, door M. A. J. M. Matthijssen, P. Banning en W. Loermans

Jongeren rechtsomkeer, door W. Meeus, Q. Raaijmakers en W. Vollebergh

Affectieve doelstellingen: een voorstel ter begripsverheldering, door A. De Block

Van aardrijkskunde-didactiek naar geografie voor educatie, door H. M. J. van den Bosch

Stagnerend onderwijs en het handelen van de onderwijsgevende. Een theoretische benadering, door F. J. Faber

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
23e jaargang, nr. 1, 1984

Zorgbreedte en de PABO, door V. Deconinck, M. van Overveld, H. Somerwill en M. van Woudenberg

Gezinsbegeleiding ter voorkoming van vroegtijdige uithuisplaatsing van een geestelijk gehandicapt kind, door M. Spendel

Behandlungsproblemen bij autistische kinderen, door J. M. A. M. Janssens

Reaktie: toch onvoordelig geboren? door G. J. Dechesne

Ontvangen boeken

Bergen, Th. C. M. en E. Roede, *Motivatie gemeten?* (SVO-reeks 72), Flevodruk, Harlingen, 1983, f 37,-

Dekker, H. en S. A. Rozemond, *Maatschappijleer, analyses en visies*, Educaboek, Culemborg, f 50,10

Rink, J. E. en J. Rijkeboer, *Bruikbaar onderzoek in de hulpverlening. De ontwikkeling van de praktijktheorie*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1983, f 42,90